Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

ARISTOTEL

ETICA NICOMAHICĂ

TRADUCERE DIN LIMBA ELINĂ

de TRAIAN BRĂILEANU

Antet Revolution

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

CUPRINS

Cuvânt înainte 3
Notă bibliografică 6
Viața și opera lui Aristotel 7
Introducere în Etica lui Aristotel 10
Cartea întâi 18
Cartea a doua 37
Cartea a treia 51
Cartea a patra 73
Cartea a cincea 95
Cartea a șasea 118
Cartea a șaptea 134
Cartea a opta 157
Cartea a noua 178
Cartea a zecea 198

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

CARTEA ÎNTÂI

CAP. I

1094 a. Orice artă și orice doctrină, tot așa orice acțiune și orice hotărâre pare a râvni un bine: de aceea nimerit s-a spus că binele este ceva râvnit de toate. Dar vedem o deosebire a scopurilor. Unele scopuri sunt activități, celelalte pe lângă aceste, încă și anumite opere sau lucruri. Unde însă, pe lângă acțiuni, există scopuri anumite, acolo operele sunt după natura lor mai bune decât activitățile.

Existând însă multe acțiuni, arte și științe, există și multe scopuri. Scopul artei medicale este sănătatea; cel al construcției de corăbii, corabia; cel al strategiei, biruința; cel al artei economice, bogăția. Unde atari făptuiri stau sub o singură facultate, cum de pildă arta șelăriei și celelalte meserii ce se ocupă cu fabricarea de curelărie pentru cai, stau sub arta călăriei, și aceasta iarăși, împreună cu toată activitatea militară sub strategie, și tot așa altele sub altele, în acestea totdeauna scopurile activităților arhitectonice, adică conducătoare, sunt mai alese decât scopurile celor subordonate, deoarece acestea din urmă nu sunt urmărite decât de dragul celor dintâi. Și aici nu e nici o deosebire, dacă activitățile înseși sunt scopul acțiunilor sau, pe lângă ele, și încă altceva, cum e cazul în artele amintite.

Dacă există deci un scop al acțiunii pe care îl vrem pentru el însuși, iar celelalte numai de dragul acestuia, și dacă nu alegem toate pentru altceva – căci de altminteri aceasta ar merge la infinit și vrerea omenească ar fi goală și zadarnică, – atunci e vădit că un atare scop trebuie să fie binele și cel mai mare bine. Cunoașterea lui n-ar trebui să aibă oare și pentru viață o mare însemnătate înlesnindu-ne, ca unor țintași care au o țintă hotărâtă, să nimerim mai bine ceea ce trebuie? Dacă e așa, să încercăm a schița cel puțin acest scop, spre a arăta ce este și cărei științe sau cărei facultăți îi aparține.

După toată aparența, acest scop aparține științei celei mai stăpânitoare și conducătoare în cel mai înalt înțeles. Aceasta însă este
1094 b. fără îndoială politica. Ea anume hotărăște care științe sau arte și

meserii se cuvine să existe în Stat, și care și în ce măsură trebuie învățate de fiecare individ. Mai vedem că cele mai prețuite îndeletniciri: strategia, economia, retorica, îi sunt subordonate. Prin urmare, cum ea se folosește de celelalte științe practice, prescriind prin legiferare ce este de făcut și ce este de oprit, scopul ei, fiind superior, va trebui să cuprindă, se vede, scopurile celorlalte, iar acest scop al ei va fi deci cel mai înalt bine omenesc. Căci, deși acest bine este același pentru individ și pentru comunitate, totuși lucru mai mare și mai perfect trebuie să fie a întemeia și păstra binele comunității. Firește că cineva poate fi mulțumit chiar când îl poate ajuta pe un singur om să dobândească adevărata bunăstare, dar mai frumos și mai divin este totuși, când poate înfăptuia aceasta pentru un popor sau pentru un Stat. Spre această țintă se îndreaptă disciplina de față, ea fiind o parte a doctrinei politice.

Expunerea va fi mulțumitoare, dacă va atinge acel grad de exactitate ce-l îngăduie materia dată. Exactitatea nu poate fi căutată la toate cercetările în aceeași măsură, cum aceasta nu se face nici în diferitele arte mecanice. Faptele frumoase și drepte cercetate de știința politică arată astfel de nepotriviri și o astfel de nestatornicie, încât s-ar părea că se întemeiază numai pe lege, nu însă pe natură. O nestatornicie asemănătoare o au și diferitele bunuri, deoarece mulți sunt păgubiți prin ele. Mulți au pierit din pricina bogăției lor, alții din pricina vitejiei. Într-o expunere deci care are a face cu un astfel de obiect și pornește de la astfel de premise, trebuie să ne mulțumim a înfățișa adevărul într-o formă oarecum primitivă și schematică. Și tot așa, acolo unde nu se poate trata și presupune decât numai ceea ce se petrece mai adeseori, nu vom vrea să dobândim decât concluzii de același fel. Chiar tot așa va trebui să fie primite toate cele ce se vor spune aici. Cunoscător se arată a fi acela care cere în diferitele ramuri numai gradul de exactitate ce-l îngăduie natura obiectului, și ar fi tot atât de greșit când am vrea să primim de la un matematician principii de probabilitate, cum ar fi când am vrea să cerem de la un orator într-o adunare deliberativă dovezi stricte.

1095 a. Fiecare judecă bine numai ceea ce cunoaște, și este în această materie un bun judecător. Va putea însă judeca bine într-o anumită disciplină cel ce a învățat-o, iar îndeobște bine va judeca cel învățat în toate. De aceea un tânăr nu este un auditor potrivit al științei politice. Îi lipsește experiența în viața practică, obiectul și problema oricărui învățământ politic. Și, dacă e împins de pasiuni, el va asculta

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

acest învățământ în zadar și fără de folos, deoarece scopul său nu este cunoașterea, ci acțiunea. Și nu e nici o deosebire aici, când cineva nu e copt din pricina vârstei sau a caracterului. Căci lipsa nu depinde de timp, ci provine din faptul că cineva trăiește călăuzit de pasiune și-și alege scopurile după ea. Pentru astfel de oameni cunoașterea rămâne tot așa de nefolositoare ca și pentru cel necumpătat care vrea binele, dar totuși nu-l face. Pentru aceia însă care își călăuzesc vrerea și făptuirea prin rațiune, cunoașterea acestor lucruri le va fi de mare folos.

Atâta ajunge, ca introducere, cu privire la auditor, la felul cum vrem să fim înțeleși, și la obiectul ce-l vom trata.

CAP. II

Să ne întoarcem acum iarăși la tema noastră și, întrucât orice cunoaștere și voire țintește spre un bine, să arătăm ce trebuie să considerăm ca fiind binele ce constituie scopul artei politice, și ce este binele cel mai înalt în sfera acțiunii. Asupra numelui sunt aici, se vede, cei mai mulți de aceeași părere: *fericire* o numesc mulțimea și capetele mai subțiri, și a trăi bine și a se afla bine înseamnă pentru dânșii tot aceea ca și a fi fericit. Dar despre ce ar fi să fie fericirea, asupra acestei întrebări părerile sunt deosebite, mulțimea explicând-o cu totul altfel decât înțelepții. Unii declară că e ceva palpabil și vizibil ca plăcerea, bogăția și onoarea, alții că e altceva, uneori și aceiași oameni odată așa și altădată altfel: bolnavul că e sănătatea, săracul că e bogăția, și cine își simte neștiința admiră pe cei ce expun lucruri mai și care întrec puterea lui de pricepere. Unii, dimpotrivă, erau de părere că, pe lângă multele bunuri vizibile, ar exista un bine în sine, care și pentru toate bunurile de pe această lume ar fi cauza bunătății lor.

Examinarea tuturor acestor păreri nu credem că ar răsplăti osteneala; va ajunge să ne mărginim la cele mai obișnuite și la cele ce par întemeiate într-o măsură oarecare.

Trebuie să avem, în această chestiune, înaintea ochilor că e o mare deosebire între expunerile ce pornesc de la principii, și cele ce se urcă spre principii. Aceasta a fost doar și problema pe care a ridicat-o cu drept cuvânt și a cercetat-o *Platon*, anume dacă drumul pornește de la principii sau merge spre ele, în chip asemănător cum în hipodrom alergarea se face de la arbitri spre țintă sau întors. Trebuie să începem deci fără îndoială cu ceea ce-i cunoscut;

1095 b.

aceasta însă este de două feluri: există ceva cunoscut pentru noi și ceva cunoscut îndeobște. Va trebui să începem, credem, cu ceea ce-i cunoscut pentru noi. De aceea o bună formare a caracterului trebuie să fie înfăptuită, pentru ca cineva să asculte cu folos prelegerile asupra binelui moral și asupra a ceea ce este drept, în general asupra lucrurilor ce privesc viața politică. Căci noi pornim aici de la „că", iar odată acesta explicat în mod îndestulător, nu mai e nevoie de nici un „de aceea". Cine are un astfel de caracter, acela sau cunoaște de înainte principiile sau le poate totuși lesne învăța. La cine însă nu este nici una, nici alta, acela să asculte ce spune *Hesiod*:

„Între toți cel mai bun e acela care descoperă toate. Dar și acela e vrednic, ce-ascultă de bunele sfaturi. Dar cel ce singur nu cunoaște nici seamă nu ține, chibzuit, de sfatul altuia, desigur fără folos, e între oameni".

CAP. III

Dar să expunem punctul de la care ne-am depărtat.

Considerând felurite genuri de trai, nici nu ni se prea pare a fi fără temei, că mulțimea, oamenii necioplîți, pun binele suprem și fericirea adevărată în plăcere, căutând de aceea o viață de plăceri. Trei genuri de trai anume se desprind mai ales înaintea altora: traiul ce l-am amintit chiar mai înainte, apoi viața politică și, în sfârșit, viața contemplării filozofice. Mulțimea se dovedește a avea o mentalitate cu totul servilă, dând preferință vieții de animal, dar poate justifica totuși aceasta într-o anumită măsură arătând că mulți dintre cei supuși împărtășesc gustul lui Sardanapal.

Firile nobile și active preferă onoarea, care poate fi numită cu drept cuvânt scopul vieții publice. Totuși, onoarea pare a fi ceva prea superficial pentru a putea fi considerată ca acel bine suprem al omului pe care-l căutăm. Ea pare doar a aparține mai mult celor ce dau onoare decât celui ce o primește. Binele suprem însă ni-l înfățișăm în felul că ar fi propriu interiorului omului și că nu s-ar pierde așa de ușor. Se mai pare că omul râvnește onoarea spre a se putea crede el însuși bun. Căci noi căutăm a fi onorați de către cei înțelepți și cei ce ne cunosc, și anume de dragul virtuții. Așadar, dacă o astfel de purtare demonstrează ceva, virtutea trebuie să fie ceva mai bun. Am putea doar mai degrabă să considerăm virtutea ca scop al vieții în comunitatea politică. Dar și ea apare ca neîndestulătoare. Se pare că putem și dormi., în timp ce posedăm virtutea, sau și să nu avem

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

1096 a. nici o activitate toată viața, având pe deasupra de îndurat cele mai mari rele și necazuri, iar cui îi este sortită o astfel de viață, pe acela nimeni nu-l va numi fericit, ci doar numai cu scopul de a apăra în mod scolastic această teză. Dar destul despre aceasta; problema a fost doar îndeajuns dezbătută în scrierile enciclice.

Al treilea gen de trai este cel teoretic sau cel contemplativ; el ne va ocupa în cele ce vor urma.

Viața îndreptată spre câștig de bani are în sine ceva nefiresc și silit, și bogăția vădit că nu este binele căutat. Căci ea este numai mijloc pentru scop. De aceea mai degrabă ne-am putea hotărî pentru scopurile amintite mai înainte, deoarece ele sunt prețuite pentru sine. Dar și ele nu par a fi potrivite, oricât de multe s-ar fi spus în favoarea lor. Cu aceasta să sfârșim cu chestiunea de față.

CAP. IV

Poate că e mai bine să ne îndreptăm atenția asupra universului și să cercetăm ce se înțelege prin acest termen. Dar această cercetare ne vine greu s-o facem, deoarece bărbați ce ne sunt prieteni au introdus ideile. Dar s-ar părea poate că e mai bine, și chiar că e o datorie să nu cruțăm, spre salvarea adevărului, nici propriile păreri, mai ales fiind filozofi. Căci, deși iubim și prietenia și adevărul, totuși e o datorie sfântă să prețuim mai mult adevărul.

Cei ce au nesocotit această teorie n-au admis idei nicăieri unde vorbeau de un mai devreme sau de un mai târziu, de aceea nici n-au statornicit o idee pentru totalitatea numerelor. Dar binele stă atât în categoria esenței cât și în cea a calității și relației. Acel „în sine" însă și esența e din natură mai înainte decât relația. Căci aceasta se aseamănă cu o ramură secundară și un adaos al existenței. Prin urmare, nu poate exista pentru aceste categorii o idee comună.

Și cum, mai apoi, binele e enunțat în tot atâtea semnificații ca și existența (căci el stă în categoria substanței, de exemplu, Dumnezeu, intelect; în cea a calității: virtuțile; a cantității: măsura potrivită; a relației: utilizabilul; a timpului: momentul potrivit; a locului : șederea pentru recreație, etc.), așa se vede că nu este un ceva universal, ce ar fi comun și unul. Căci atunci nu s-ar vorbi despre el în toate categoriile, ci numai în una. Mai apoi, cum despre ceea ce aparține unei singure idei nu există decât o singură știință, așa n-ar exista decât o singură știință despre tot binele. Dar există multe, chiar despre ceea ce stă sub o singură categorie. Așa, știința mo-

mentului potrivit în război este arta strategului, în boală arta medicală, iar știința măsurii potrivite în nutriție este arta medicală, în exercițiile corporale, gimnastica.

Am mai putea întreba însă, ce înțeleg ei în adevăr, prin acel „în sine", pe care-l adaugă la toate, cum doar în omul în sine și în
1096 b. om se repetă unul și același concept, cel al omului. Amândoi fiind oameni, ei nu pot fi deosebiți. Atunci însă e același lucru și pentru binele în sine și pentru bine. De asemenea, acel bine în sine nu va fi în înțeles mai înalt un bine, să zicem, din pricina că e veșnic, știut fiind doar că ceea ce urmează mult nu e mai alb, decât ceea ce durează numai o zi.

Mai acceptabilă apare aici teoria *Pitagoreenilor*, care pun unitatea în rândul bunurilor. Pe dânșii i-a urmat se vede și *Speusip*. Despre aceasta însă trebuie să se trateze în alt loc.

Dar, împotriva celor spuse s-ar putea ivi o îndoială, spunându-se anume că acea teorie n-ar fi valabilă despre tot binele, ci, după ea, numai ceea ce e dorit și iubit pentru sine ar urma să fie numit după o idee, pe când ceea ce înfăptuiește sau păstrează acel bine sau împiedică contrariul lui, s-ar numi bine de dragul său și în alt înțeles. Binele ar avea astfel două înțelesuri: unul ar fi bine în sine, celălalt ar fi un bine întemeiat pe binele în sine. Să despărțim acuma binele în sine de ceea ce-i util și să vedem, dacă e numit după o singură idee. Ce însușire trebuie să aibă spre a fi bine în sine? Să fie aceea că e dorit și pentru sine, numai cum e cugetarea, vederea, anumite bucurii și onoruri? Căci, chiar dacă dorim aceste lucruri de dragul altui lucru, totuși le putem socoti ca aparținând binelui în sine. Sau n-ar fi nimic altceva decât numai ideea? În acest caz ea ar fi de prisos ca prototip. Dacă însă și lucrurile amintite ar fi bune în sine, conceptul bunătății trebuie să se ivească în toate în chip univoc, tot așa ca și conceptul alb în zăpadă sau în albul de plumb. Dar, la onoare, prudență și plăcere, ca bunuri, acest concept e în fiecare caz altfel și deosebit. Binele deci nu este nimic comun, ceva ce ar cădea sub o idee.

Dar întrucât se vorbește totuși despre un *bine?* Multele feluri de bine nu par doar a avea din întâmplare același nume. Este deci aceasta poate din pricina că provin din unul sau țintesc toate spre unul, sau se numesc mai degrabă în mod analog bine? După acest mod, ceea ce ochiul este pentru corp, este doar pentru suflet inteligența, iar analogii asemănătoare mai există încă multe. Dar trebuie să părăsim acuma acest punct, deoarece o tratare mai exactă a lui intră în altă parte a filozofiei.

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

Tot așa nu e locul aici să urmărim mai departe teoria ideilor. Chiar dacă într-adevăr binele comun enunțat ar fi să fie ceva singular și existent pentru sine în chip separat, e totuși clar că omul nici nu l-ar putea înfăptui prin acțiunea sa, nici nu l-ar putea dobândi. Dar despre un astfel de bine este tocmai vorba. Ne-am putea însă
1097 a. gândi că cunoașterea acelui bine separat ne-ar putea ajuta cu privire la binele ce-l putem dobândi și înfăptui, și ne-ar fi ca un model cu ajutorul căruia am putea cunoaște mai bine și binele pentru noi, și cunoscându-l, l-am putea dobândi. Dar, chiar dacă această considerație ar părea întrucâtva admisibilă, cazul artelor dovedește că e greșită. Căci, artele năzuiesc toate spre un bine și caută ceea ce-i mai lipsește binelui, dar lasă cu totul la o parte cunoașterea acestui bine. E însă puțin probabil ca nici un artist să nu cunoască acest mijloc de ajutor și ca nici măcar să nu-i simtă lipsa. Pe de altă parte ar fi straniu să ne întrebăm ce i-ar folosi unui țesător sau tâmplar pentru meseria sa să cunoască binele în sine, sau cum ar deveni cineva un medic mai bun sau un strateg mai bun, dacă a intuit ideea binelui. Și medicul, pare-se, nu dă atenție sănătății în sine, ci celei a omului, sau mai bine zis celei a omului *in concreto*. Căci el vindecă numai pe cutare sau cutare. Despre aceasta deci să fie spus atâta.

CAP. V

Să ne întoarcem acuma iarăși la binele în chestiune, spre a afla ce poate fi. Vedem că în fiecare activitate și artă binele este totdeauna altul: altul în medicină, în strategie etc. Ce este deci binele propriu al fiecăreia? Se vede că este ceea pentru ce în fiecare activitate se fac toate celelalte. Aceasta ar fi în medicină sănătatea, în strategie, biruința, în arhitectură casa, în alte arte iarăși altele, și la toată acțiunea și voirea scopul. Pentru acesta se fac totdeauna toate celelalte. Dacă deci pentru tot ce cade sub acțiunea omenească există o țintă comună, atunci aceasta este binele ce poate fi atins prin acțiune, iar dacă sunt mai multe, acestea. Astfel expunerea noastră a ajuns pe această cale iarăși la aceleași rezultate. Totuși, trebuie să încercăm a lămuri aceasta și mai bine.

Cum scopurile sunt fără îndoială numeroase și cum multe din ele nu le vrem decât de dragul altor scopuri, de exemplu: bogăție, fluere și, în general, unelte, e limpede că nu toate sunt scopuri finale, pe când doar binele cel mai înalt trebuie să fie un scop final și ceva desăvârșit. Dacă există deci numai un scop final, atunci

acesta trebuie să fie cel căutat, iar dacă mai multe, acela dintre ele care e scop final în înțelesul cel mai înalt. Ca scop final în înțeles mai înalt considerăm ceea ce e dorit pentru sine față de ceea ce e râvnit pentru altceva și ceea ce e vrut atât pentru altceva cât și pentru sine, prin urmare ca scop final absolut și ca absolut desăvârșit e considerat ceea ce totdeauna e vroit pentru sine și niciodată pen-
1097 b. tru altceva. O astfel de însușire pare să aibă însă înainte de toate fericirea. Pe ea o vrem totdeauna pentru sine, niciodată pentru altceva, pe când onoarea, plăcerea, inteligența și orice virtute le vrem, ce-i drept, și pentru sine (căci deși n-am avea nimic de la ele, totuși aceste lucruri le-am dori), totuși le mai vrem și de dragul fericirii, convinși fiind că vom deveni chiar prin ele părtași de fericire. Fericirea însă nimeni nu o vrea de dragul acelor bunuri și în general de dragul nici unui alt lucru.

La același rezultat ne va duce conceptul autarhiei. Binele desăvârșit trebuie să fie antarc. Înțelegem prin acest termen o îndestulare nu numai pentru individ, care trăiește pentru sine, ci și pentru părinții săi, copiii săi, femeia sa, prietenii și concetățenii săi în general, deoarece omul e menit din natură pentru comunitatea politică. Dar aici trebuie să tragem un hotar. Căci, dacă am vrea să întindem aceasta și mai departe asupra strămunilor și urmașilor și asupra prietenilor prietenilor, n-am ajunge la nici un sfârșit. Aceasta se va cerceta mai târziu. Ca ceva antarc, considerăm deci ceea ce numai pentru sine face viața vrednică de râvnit, așa că nu e nevoie de nimic altceva. Așa ceva este credem fericirea, ba o credem chiar ca cel mai de dorit lucru, fără ca să fie de același fel cu altceva ce am dori de asemenea. Căci, dacă ar fi astfel, e clar că ea ar deveni de dorit într-un grad mai înalt prin adaosul celui mai mic bine, deoarece adaosul înseamnă un plus de bine și bunul mai mare e dorit firește totdeauna mai mult.

Prin urmare: fericirea se înfățișează ca ceva perfect și antarc, ea fiind scopul final a toată acțiunea.

CAP. VI

Dar, cu declarația că fericirea este binele cel mai înalt poate că nu se spune nimic mai mult decât ceea ce îngăduie oricine. Ceea ce se cere este însă ca să se arate încă mai clar ce este ea.

Aceasta am reuși s-o facem, dacă luăm în vedere activitatea specific umană. Cum pentru un flautist, un sculptor sau alt artist

Libris.RO
Respect pentru oameni și cărți

oarecare, și cum în general pentru tot ce are o activitate și făptuire, binele și perfecțiunea stă în activitate, așa este desigur cazul și la om, dacă de altminteri există o activitate specific umană. Să fie oare ca tâmplarul și cizmarul să aibă activități și făptuiri determinate, omul însă n-ar avea nici una și ar fi creat pentru inactivitate? N-ar fi mai degrabă, așa cum la ochi, la mână, la picior și, în general, la orice parte se arată o activitate determinată, să admitem și la om, pe lângă toate aceste activități, încă o activitate deosebită? Și care ar fi oare aceasta? Viața se vede că nu, deoarece ea e proprie și plan-
1098 a. telor? Pentru noi însă se pune problema specificului uman. La viața nutriției și creșterii nu trebuie deci să ne gândim. După aceasta ar veni în considerare o viață sensibilă. Dar și aceasta se vede că e comună calului, boului și tuturor ființelor înzestrate cu simțuri. Rămâne deci numai o viață activă după partea sufletului înzestrată cu rațiune, și aici este o parte care ascultă de rațiune, și alta care o are și cugetă. Deoarece însă și viața activă e înțeleasă în sens îndoit, aici nu poate fi vorba decât de viața în mod actual și real activă, care e, se vede, mai importantă.

Dacă însă opera specifică și făptuirea specifică a omului stă în activitatea sufletului, rațională sau nu lipsită de rațiune, și dacă făptuirea unui om activ destoinic este după specie aceeași, de exemplu: cântul chitaristului și cel al chitaristului bun, și așa în toate cazurile, noi adăugând la făptuire încă nota unei virtuți sau destoinicii superioare și numind prestațiunea chitaristului cânt, prestația chitaristului bun însă cânt bun de chitară, dacă, zicem, lucrul este așa, și noi considerăm ca făptuire specifică a omului o anumită viață, anume activitatea sufletului însoțită de rațiune și acțiune corespunzătoare, ca făptuire a omului bun însă chiar aceasta dar cu adaosul: bună și dreaptă – dacă, în sfârșit e considerat ca bine ceea ce se săvârșește potrivit cu virtutea sau destoinicia specifică a celui activ, noi dobândim după toate acestea rezultatul: *binele uman* este activitatea sufletului potrivită cu *virtutea*, iar dacă există mai multe virtuți: *activitatea potrivită cu cea mai bună și mai perfectă virtute.* La acestea trebuie însă să se mai adauge ca aceasta să dureze o viață plină; căci așa cum o rândunea și o zi încă nu face o primăvară, așa nici o zi sau un răstimp scurt încă nu face pe nimeni deplin fericit.

CAP. VII

Aceasta să fie schița expunerii binelui suprem. Căci trebuie să-l descriem desigur mai întâi după liniile fundamentale, expunând apoi aceste în amănunte. Când sunt date liniile fundamentale ale unui lucru, oricine poate lucra la el mai departe și poate adăuga amănuntele, iar vremea este în acestea o bună descoperitoare și ajutătoare. Așa se explică și dezvoltarea artelor: ceea ce lipsește poate adăuga oricine.

Să ne gândim și la observația făcută mai sus și să nu cerem exactitate la toate obiectele în aceeași măsură, ci totdeauna numai potrivit cu materia dată și numai într-atâta cât se potrivește cu intenția ce-o avem cândva. Tâmplarul și geometrul caută linia dreaptă în chip deosebit; unul numai întrucât are nevoie de ea pentru lucrul său, pe când celălalt vrea să știe ce și cum este ea; căci el caută adevărul. Tot așa se va proceda în toate celelalte domenii, pentru ca accesoriile să nu înăbușe la urmă opera.

1098 b. Nici nu trebuie să întrebăm pretutindeni fără discernământ după cauză. La unele lucruri ajunge desigur să demonstrăm bine *„că“*, așa ca și la principii, căci *„că“* este elementul prim și principiu. Principiile ele însele se cunosc însă în parte prin inducție, în parte prin percepție, în parte printr-un fel de obișnuință, în parte încă în alt mod. Trebuie deci să căutăm a le afla în amănunte într-un mod corespunzător particularității lor și trebuie să ne dăm osteneala să le definim bine. Căci principiul, ca început, se poate că este mai mult decât jumătatea întregului și că multe din cele căutate se lămuresc prin cunoașterea lui.

CAP. VIII

Dar nu trebuie să căutăm a-l descoperi numai în temeiul concluziei și al premiselor conceptuale, ci tot așa în temeiul opiniilor enunțate despre el. Cu adevărul se potrivesc toate faptele, cu eroarea însă adevărul intră repede în dezbinare.

Deosebim trei feluri de bunuri: bunuri exterioare, bunuri ale sufletului și bunuri ale trupului. Din acestea cele ale sufletului sunt cele mai de căpetenie, ca bunuri în înțelesul cel mai perfect. Actele și activitățile sufletești le atribuim însă sufletului. Prin urmare, determinarea noastră conceptuală ar fi potrivită, dacă de altminteri